

De roestige voetsporen van de walvisjacht

Ooit draaide de walvisindustrie overuren op het barre eiland Zuid-Georgië. Nu de zoogdierpopulaties daar weer opkrabbelen, raken de overgebleven moordmachines zelf in verval. Op zoek naar de stille getuigen van de Noorse walvisjagers. **Tekst en foto's Hans Wolkers**

LICHT HELLEND EN MET STRAKKE ZEILEN SNIJDT de boeg van onze zeilboot Golden Fleece door de grijze golven van de Atlantische Oceaan. De uitgestrekte oceaan geeft een merkwaardig verlaten gevoel. Af en toe zweeft een albatros met zijn enorme vleugels rakelings over de golven. De kapitein heeft deze route, van de Falkland-eilanden naar het afgelegen eilandje Zuid-Georgië, al talloze malen gevaren.

Na ruim drie dagen varen, waarbij de weergoden ons gelukkig goedgezind zijn, zien we op een ochtend plotseling de vage contouren van land opdoemen: Zuid-Georgië! Onze eerste ankerplaats is Elsehul Baai, in het uiterste noordwesten van het eiland. Minuten later zetten we onze eerste stappen op dit woeste, subantarctische eiland. Een drietal verweerde, koperen kookpotten zijn de eerste bewijzen van menselijke activiteit. Hierin kookten de zeehondenjagers olie uit het zeehondenspek. Maar ondanks de intensieve jacht in het verleden lijken er nu weer volop zeezoogdieren te zijn. Grote groepen zeeolifanten liggen lui op het strand terwijl pelsrobben tussen ruige graspollen onze komst nieuwsgierig gadeslaan. Het blijken agressieve rotzakken te zijn, die tijdens onze wandeling voor de nodige opwinding zorgen. Met opengesperde bekken, die een rij indrukwekkende tanden laat zien, vallen ze ons aan. Gelukkig zijn we voorbereid en hebben een lange stok bij ons, zodat we de dieren met zachte dwang op afstand kunnen houden.

▲ Een scheepswrak bij de haven van Zuid-Georgië

▼ De walvisbotten liggen nog steeds verstrooid rond Grytviken.

Zuid-Georgië, met zijn ijzige, onherbergzame landschap, was echter eeuwenlang het toneel van ongebreidelde jacht op zeeolifanten en talrijke andere zeezoogdieren. Toen de Britse zeevaarder James Cook het eiland ruim tweehonderd jaar geleden op een van zijn talrijke expedities ontdekte, zag hij enorme aantallen pelsrobber, zeeolifanten en walvissen. Hij realiseerde zich dat de natuurlijke rijkdommen van het eiland de Britse schatkist konden spekken, en claimde het eiland voor de Britse troon. Hij vernoemde het eiland naar koning George III, en tot op de dag van vandaag maken de Britten hier de dienst uit.

Het nieuws over de ontdekking van het zoogdierrijke eilandje verspreidde zich als een lopend vuurtje, en al snel kwamen de eerste zeehondenjagers hier hun geluk beproeven. In Europa was de vraag naar lampolie, leer en bont sterk gestegen, en voor jagers braken gouden tijden aan. Het fluweelzachte en uiterst warme bont van pelsrobber, ontiaan van de stugge buitenvacht, was zeer in trek. Zeeolifanten leverden supersterk leer, terwijl hun speklaag kostbare olie bevatte. De jagers gingen zo efficiënt te werk dat de dieren binnen enkele decennia vrijwel waren uitgestorven.

Zuidkapers

De zeehondenjacht was niet het meest dramatische voorbeeld van menselijk wangedrag op Zuid-Georgië. Na de zeehonden was het de beurt aan walvissen om kennis te maken met de mens. De Noren begonnen een uitstekend geplande industriële jacht op de zuidelijke walvispopulaties, met Zuid Georgië als basis. Na eerst de walvissen in de noordelijke Atlantische Oceaan efficiënt te hebben gedecimeerd, zochten de Noren eind 19e eeuw nieuwe jachtgronden. De Noorse regering stuurde daarom walvisjager Anton Larsen erop uit om in de zuidelijke wateren naar walvissen te zoeken. Ze zochten vooral naar de langzame zuidkapers (*Eubalaena australis*), andere baleinwalvissen waren domweg te snel voor de schepen. Zuidkapers vonden ze niet, maar wel enorme aantallen andere walvissoorten. De Noorse regering zag echter nog geen brood in het opzetten van een commerciële walvisjacht.

Zeven jaar later was Larsen terug in de zuidelijke wateren. Dit keer als kapitein

▲ Veel walvisvaarders vonden hun laatste rustplaats dicht bij de plek waar ze zelf talloze dieren ombrachten.

van de Noorse walvisjager Antarctica, die op een wetenschappelijke missie de zuidelijke wateren verkende. In een baai ontdekte hij de verwerde restanten van een houten schip en enkele koperen kookpotten, achtergelaten door de eerste zeehondenjagers. Hij realiseerde zich dat de zeehondenjagers een perfecte plek hadden gekozen voor hun bloederige

De Noren geloofden werkelijk dat de walvissen binnen luttele jaren weer zouden terugkeren

activiteiten. Het was een van de beste natuurlijke havens van het eiland, met een diepe baai, rondom beschut door bergen waar volop vers water voorhanden was. Daarnaast was er een brede, vlakke kuststrook, perfect om gebouwen neer te zetten. Hij noemde de plek Grytviken, ofwel potbaai, naar de gevonden kookpotten.

Larsen zag onmiddellijk mogelijkheden om hier een walvis-verwerkingsstation te bouwen. Het was een tijd waarin de eerste stoomschepen in de vaart gingen, en de Noren hun harpoengranaat perfectioneer-

den – ontwikkelingen die de walvisjacht nog betere vooruitzichten boden. De jacht zou plaatsvinden vanuit de haven van Grytviken, en de dieren zouden op land worden verwerkt. Ondanks Larsens uitgebreide kennis van de walvisvaart zag de Noorse regering wederom niets in het plan. Larsen liet het er echter niet bij zitten. Zoals elke Noor was Larsen buitengewoon chauvinistisch, maar bij het uitblijven van financiële steun vanuit zijn vaderland ging hij op zoek naar andere geldschieters. En met succes, want uiteindelijk zorgde Argentijns geld voor de oprichting van het bedrijf Pesca. Uiteindelijk bouwde Larsen met Noorse arbeiders in 1904 het eerste walvisstation in Grytviken.

In korte tijd wist Larsen een efficiënte walvisindustrie op te zetten – en Noorwegen op de kaart te zetten als het eerste land dat de walvissen rond Antarctica commercieel bejaagde.

Grytviken was in zijn korte bloeiperiode een enorm commercieel succes. Dit kwam niet alleen door de enorme aantallen walvissen die de zeeën bevolkten – aanvankelijk hoefden walvisjagers zelfs de baai niet uit om hun prooi te bemachtigen – maar ook de enorme Europese vraag naar olie droeg bij aan het welslagen van Pesca. De bouw van meer walvisstations volgde, want niet het aantal walvissen, maar de verwerking ervan was in het begin de beperkende factor. De walvisolie werd in eerste instantie vooral gebruikt als brandstof in lampen en

◀ Op Zuid-Georgië zijn de restanten zichtbaar van een werkplaats waar men alle scheepsonderdelen kon namaken en nagenoeg alle scheepsreparaties zelf kon uitvoeren.

▼ Ook de kookketels zijn met een dikke laag roest bedekt.

kachels, maar toen ontdekten chemici het proces van 'harden'. Hierbij bindt waterstof aan de onverzadigde bindingen van de vetzuurketen, waardoor de olie verandert in een verzadigd vet dat pas bij verhitten vloeibaar wordt. Hierdoor kon dit walvisproduct voor meer doeleinden worden gebruikt, zoals in farmaceutische producten, margarine, zeep en verfproducten.

Van duurzaam oogsten hadden de Noren kaas echter weinig kaas gegeten. Na minder dan een halve eeuw waren de walvissen zo schaars dat de jacht niet meer rendabel was. Pesca ving in de zestig jaar van haar actieve bestaan ruim vijftigduizend walvissen, die samen goed waren voor een half miljoen ton olie. Met minder walvispek om de hongerige kookketels te

voeden, verschoof de jacht naar zeeolifanten, die in groten getale de stranden bevolkten. Ruim 250.000 zeeolifanten verdwenen in de kookpotten en leverden bij elkaar zo'n 80.000 ton olie.

Rustplaats

Bij een verlaten walvisstation wordt al snel duidelijk hoe goed de Noren hun zaakjes geregeld hadden. Het station moet een logistiek meesterwerk zijn geweest, niets minder dan een compleet dorp waar alles voorhanden was: woonverblijven voor de arbeiders, een professioneel ziekenhuis, een kerk, een begraafplaats en zelfs een bioscoop voor het noodzakelijke vertier. Ook zien we restanten van een werkplaats waar men werkelijk alle scheepsonderde-

▲ **Hoewel walvissen nog altijd schaars zijn, heeft de natuur op en rond Zuid-Georgië zich grotendeels hersteld van het Noorse bezoek van een eeuw geleden.**

Walvisbotten en menselijke botten liggen broederlijk naast elkaar

len kon namaken en nagenoeg alle scheepsreparaties zelf kon uitvoeren. Van al die efficiëntie is nu niet veel over: de gebouwen storten langzaam in, de kookketels zijn met een dikke laag roest bedekt en de eens zo krachtige machines vallen uiteen in klompen roestig metaal.

Het station biedt nog slechts een vage herinnering aan de Noorse zucht naar olie. Een stapel roestige vaten met dubieuze inhoud ligt voor de gebroken ramen van de woonkwartieren. Een stuk verder liggen enkele vervallen boten half gezonken in het ondiepe water, het harpoengeweer nog dreigend op de boeg. Walvisbotten getuigen van hun wrede taak.

Nog niet zo heel lang geleden werkte alles hier nog. Toen de hele walvisjacht in

de jaren zestig uiteindelijk stopte, bleef een kleine onderhoudsgroep hier om alle machines in topconditie te houden. De Noren geloofden werkelijk dat de walvissen binnen luttele jaren weer zouden terugkeren, en waren van plan de jacht dan onmiddellijk te hervatten. Jammer genoeg hadden ze weinig kennis van de dieren die ze nagenoeg hadden uitgeroeid. Slechts vijf procent van populatie overleefde de jacht, en tot op de dag van vandaag zijn de dieren schaars in de wateren rond Zuid Georgië. Maar ook de walvisjagers hadden het zwaar in het ruige klimaat van het verre zuiden. Velen keerden nooit terug naar huis en vonden hun laatste rustplaats in een graf dicht bij hun werkplek. Walvisbotten en menselij-

ke botten liggen her en der broederlijk naast elkaar.

Ondanks dat walvissen schaars zijn, heeft de natuur zich toch grotendeels hersteld van het Noorse bezoek een eeuw geleden. De stranden zijn als vanouds weer overbevolkt met zeezoogdieren, en de natuurlijke bewoners eisen de gebouwen van de langzaam vervallende walvisstations op. Zuid-Georgië is werkelijk een plek waar natuur en geschiedenis hand in hand gaan. Maar ik kan de gedachte dat het herstel misschien een beetje té succesvol is geweest niet onderdrukken, als een agressief pelsrobbermannetje plotseling van achter een gebouw tevoorschijn komt en me zonder pardon probeert aan te vallen. ■